

Зміст освіти в дослідженнях Галичини початку XXI століття: еволюція теоретичних основ

Стражнікова І.В.

доктор педагогічних наук, професор кафедри педагогіки імені Богдана Ступарика» ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»

Поняття «зміст освіти» є предметом тривалого наукового дискурсу, що відповідним чином вплинуло на характер історико-педагогічних досліджень. Важливе методологічне значення має твердження О. Сухомлинської про зміну парадигми у вивченні змісту освіти, позаяк сучасні вчені вже не трактують його сутність як сукупність «знань, умінь та навичок», а оперуючи поняттями «компетентність», «розвиток», «творчість», визнають нові пріоритети розвитку [7, с. 162]. Оригінальними й новаторськими видаються філософсько-методологічні погляди на зміст освіти як на світоглядну проблему, що торкається особистісного розвитку людини, та як на частину культури і суспільного досвіду, котрі використовуються в навчальному процесі для розв'язання завдань навчання і виховання.

У процесі нашої дослідної роботи виявлено істотні відмінності у ступені вивчення змісту освіти в різних типах навчальних закладів окремих західноукраїнських регіонів. Доволі високим є рівень дослідження даної проблеми стосовно Галичини.

Фундаментальне значення для осмислення цієї проблеми має доробок Т. Завгородньої у вигляді докторської дисертації та низки монографічних досліджень, де в різних ракурсах розкривається розвиток теорії і практики навчання в Галичині за міжвоєнного періоду [2; 3; 4]. Розроблена нею концепція будується на баченні української освіти як цілісної багатовимірної структури, що еволюціонує під впливом конкретно-історичних чинників, регламентується державними нормативними актами, але принципово відрізняється від польської, бо має за мету формування національно-

свідомого українця. Розв'язання цього стратегічного завдання, за думкою вченої, потребувало побудови навчально-виховного процесу на основі творчого використання західноєвропейських ідей, а багатогранність освіти та свобода вибору її змісту і форм – важлива умова реалізації гуманістичної суті освіти.

Здійснивши ґрунтовний аналіз поглядів українських педагогів регіону, навчальних планів та літератури для народних і середніх шкіл, Т. Завгородня показала, що червоною ниткою через них проходить ідея національного виховання, яка мала реалізовуватися завдяки інтеграції у зміст освіти українознавчих дисциплін – мови, літератури, історії, мистецтва, географії та ін. Учена показала, що за міжвоєнного періоду в українській дидактичній думці Галичини, як і всієї Європи відбулася зміна пріоритетів, коли на перший план вийшли проблеми виховання, а навчанню відводилася роль їх головного засобу.

З-поміж значного доробку про розвиток змісту освіти Галичини міжвоєнного періоду, відзначимо монографію М. Фляк [8], яка зробила оригінальну спробу показати його «моральнісне підґрунтя» через призму історіософії та етнопедагогіки. Основою такої рефлексії стало доведення, що українська педагогіка Галичини будувалася на засадах моралі, які ґрунтувалися на любові до ближнього, орієнтували на духовне вдосконалення, були пов'язані з національною державністю.

Досліджуючи розумовий розвиток учнів загальноосвітніх шкіл Галичини у першій третині ХХ ст., Н. Ігнатенко показала, що під впливом ідей реформаторської педагогіки відбулося істотне оновлення поглядів на школу, навчання та виховання дитини [5]. Науковець визначила і охарактеризувала принципово нові засади, на яких формувався зміст їхніх навчальних програм: поєднання навчання і виховання як основної передумови розумового й духовного розвитку; врахування вікової психології та реальних можливостей дитини в доборі навчального матеріалу і прийомів його організації; забезпечення в змісті навчання елементів практичного

(господарського) характеру; створення умов для саморозвитку учнів тощо. У такому ключі розкриваються взаємовплив змісту навчання в загальноосвітніх школах та особливостей розвитку дитини. Щоправда ці та інші аспекти розкривалися переважно на прикладі викладання історії, що є лише однією зі складових навчального процесу.

Еволюція змісту навчання у закладах спеціальної середньої освіти в Галичині не стала предметом спеціального вивчення, але розглядалася у ракурсі її розвитку загальнореспубліканського масштабу.

У сучасних історико-педагогічних дослідженнях (спеціальні розділи монографій та статейні публікації) фрагментарно відображено проблеми змісту навчання у закладах професійної освіти Галичини наприкінці ХІХ – 30-х рр. ХХ ст., розвиток українського приватного професійного шкільництва, який досяг найвищого рівня у середині 30-х рр. ХХ ст., коли діяло 18 шкіл – промислових (3), торговельних (6), рільничих (4), фахово-доповнюючих (5) [6, с. 11]. За такої ситуації вчені цілком об'єктивно характеризують навчальні програми та плани окремих закладів. Найкраще досліджено зміст освіти у фахових школах «Просвіти» та УПТ, які виникли ще до першої світової війни (Торговельна школа у Львові, школа домашнього господарства в Угерцях Винявських та ін.). Традиційно поділяючи навчальні дисципліни на дві групи: теоретичні (загальноосвітні й спеціальні) та практичні, науковці обмежуються їхнім перерахунком, але не відстежують зміни у переліку дисциплін, що вивчаються, їх кількості годин та інших змістових аспектів навчально-виховного процесу, який постійно модернізувався під впливом освітніх реформ у Польській державі, зокрема 1932 р., коли запровадили новий устрій шкільництва.

Свої особливості має відображення в історіографії вітчизняної педагогічної науки змісту вищої освіти. Серед різних галузей вищої професійної освіти на західноукраїнських землях у другій половині ХVІІІ-ХХ ст. найкраще досліджена еволюція змісту медичної освіти. Розвиток змісту навчання інших галузей вищої професійної освіти Західного регіону

України ще не став предметом спеціальних історико-педагогічних досліджень, але певні зрушення у цьому напрямі досягнуто зусиллями представників відповідних галузей знань (історія, математика, теорія і практика педагогічної освіти тощо).

Ретельний аналіз навчальних планів, що почергово запроваджувалися в 1867-1939 рр. в учительських семінаріях (чоловічих, жіночих, державних, приватних), педагогіях, педагогічних ліцеях Галичини; з'ясування динаміки змін у співвідношенні годин між різними навчальними циклами (психолого-педагогічний, гуманітарний, природничо-математичний, мистецько-технічний); показ особливостей професійної підготовки вчителів для народних шкіл, дошкільних і середніх закладів тощо відносимо до головних заслуг дослідження М. Барни [1].

Глибокий аналіз розвитку теорії і практики педагогічної освіти в Галичині за міжвоєнного періоду здійснила Т. Завгородня у низці монографічних праць [3; 4, с. 165-307]. З'ясовуючи вдосконалення змісту освіти в закладах підготовки вчителів для українських народних шкіл, вчена розкрила еволюцію навчальних планів і наукові засади розробки навчальних програм, а також окреслила шляхи досягнення єдності теоретичної підготовки вчителя та шкільної практики.

Окреслена наукова ситуація засвідчує необхідність підготовки цілісного комплексного дослідження, яке б ліквідувало прогалини у висвітленні розвитку змісту освіти у закладах освіти різного спрямування. Адже свої особливості мають наукові характеристики й інтерпретації змісту навчання в закладах, що розв'язували специфічні, профільні освітні завдання. Це стосується вивчення змісту жіночої/чоловічої освіти, освітньо-виховної роботи українських громадських організацій тощо.

Таким чином, вітчизняна історико-педагогічна наука початку XXI ст. істотно просунулася у вивченні теоретичних основ змісту освіти на Галичині. При цьому, залишаються істотні відмінності у рівні дослідження змісту

навчання окремих структурних компонентів системи освіти і за певних періодів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна М.М. Розвиток педагогічної освіти в Східній Галичині (1867-1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / М. М. Барна. - К., 1996. – 20 с.
2. Завгородня Т. Взаємообумовленість педагогічних пошуків науковців Закарпаття та Галичини / Т.Завгородня // Джерела. - 2001. - Ч. 3-4. - С. 18-22.
3. Завгородня Т. Дидактична думка в Галичині (1919-1939 роки) / Т. Завгородня. – Івано-Франківськ: Плай, 1998. – 167 с.
4. Завгородня Т. Теорія і практика навчання в Галичині (1919-1939 роки): монографія / Тетяна Завгородня. – Івано-Франківськ, 2007. – 392 с.
5. Ігнатенко Н. Розумовий розвиток учнів у загальноосвітніх закладах Східної Галичини (1900-1939 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.09 “Теорія навчання” / Н. Ігнатенко. – Івано-Франківськ, 2001. – 20 с.
6. Кецик У.В. Громадянське виховання учнів українських професійних шкіл Галичини (перша третина ХХ ст.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / У.В. Кецик. – Івано-Франківськ, 2005. – 20 с.
7. Сухомлинська О. До питання про розвиток змісту загальної середньої освіти / О.Сухомлинська // Науковий вісник Чернівецького ун-ту: Педагогіка та психологія. - Чернівці: Рута, 2003. - Вип. 176. - С. 161-171.
8. Фляк М. Моральнісне підґрунтя галицької педагогіки 30-х років ХХ століття / М.Фляк. – Дрогобич: Дрогоб. держ. пед. ун-т імені Івана Франка, 2006. – 180 с.